

PRZESTĘPCZOŚĆ MŁODZIEŻY W PERSPEKTYWIE PENITENCJARNEJ

Niniejszy artykuł ma na celu zasygnalizowanie kwestii związanych z przestępczością młodzieży, wśród której znaczną część stanowią nieletni. Konsekwencją popełnienia zarówno czynów karalnych w odniesieniu do osób podlegających ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, jak i przestępstw jest konieczność „wyrwania” młodego człowieka ze swojego naturalnego środowiska rodzinnego i umieszczenie go w zależności od konkretnej sytuacji w zakładzie karnym lub w odpowiedniej placówce, w tym min. zakładzie poprawczym.

W chwili obecnej trudno nie zgodzić się z twierdzeniem, iż dzieciństwo nie jest już bezpiecznym okresem dorastania. Przeciwnie – nastąpiła tzw. komercjalizacja dzieciństwa z uwagi na wszechobecny wpływ nowoczesnej technologii, w tym mediów. Obecnie można mówić już o tzw. kierunku społeczeństwa „popiśmienniczego”¹.

Zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich² pojęcie nieletniego zostało zróżnicowane w zależności od rodzaju prowadzonego postępowania. Nieletnim jest osoba:

- do 18 roku życia – w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji (na podstawie art. 1 §1 pkt 1 ustawy, przy czym nie została określona dolna granica wieku);

¹ G. Brotherton, H. Davies, G. McGillivray, *Praca z dziećmi, młodzieżą i rodzinami*, Warszawa 2014, s. 35.

² Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. nr 35 poz. 228 z późn. zm.

- która ukończyła 13 rok życia, a nie ukończyła 17 roku życia – w zakresie postępowania o czyny karalne (na podstawie art. 1 § 1 pkt 2 ustawy);
- do ukończenia 21 roku życia – w zakresie wykonywania środków wychowawczych i poprawczych (na podstawie art. 1 § 1 pkt 3 ustawy).

Zgodnie z definicją słownikową młodość jest niczym innym, jak okresem życia pomiędzy dzieciństwem a życiem dojrzałym³. W praktyce najczęściej uznaje się, iż młodzież to grupa osób w wieku od 15 do 24 roku życia. Dla lepszego statystycznego oraz ilościowego zilustrowania tej grupy wiekowej wypada przypomnieć, iż w roku 2000 populacja młodzieży w ww. przedziale wiekowym wynosiła ok. 21% ogólnej populacji ludności w naszym kraju. W liczbach bezwzględnych z kolei stanowiła ok. 6,5 mln osób⁴.

Jeżeli chodzi o zasady postępowania w sprawach nieletnich, to regulują je zarówno przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, jak i w wyjątkowych przypadkach przepisy obecnie obowiązującego kodeksu karnego

Od pojęcia nieletniego odróżnić należy także pojęcie małoletniego, czyli osoby, która nie ukończyła 18 roku życia, jak również pojęcie młodocianego, czyli sprawcy przestępstwa, który dopuścił się jego popełnienia przed ukończeniem 21 roku życia, lecz w czasie orzekania przez sąd I instancji nie osiągnął jeszcze wieku 24 lat⁵.

Przeprowadzone badania kryminologiczne na terenie różnych krajów wskazują, iż nieletni, którzy następnie w wieku dorosłym popełniają przestępstwa, wykazują objawy demoralizacji na bardzo wczesnym etapie życia i stosunkowo szybko wchodzi w konflikt z prawem⁶.

Przeprowadzone badania pozwoliły na wyciągnięcie wniosków, iż wysoki współczynnik przestępczości w populacji młodocianych tłumaczy się szczególną specyfiką młodego wieku oraz bardzo wysoką aktywnością życiową⁷. Ponadto popełnianie najcięższych gatunkowo przestępstw,

³ *Słownik Języka Polskiego PWN*, sjp.pwn.pl/szukaj/mlodość.html (dostęp – 12.03.2017).

⁴ Z. Kwiasowski, *Wybrane problemy bezpieczeństwa młodzieży*, s. 26 i nast.; mały rocznik statystyczny, Warszawa 2001.

⁵ Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. nr 88 poz. 553 z późn. zm.; Art. 115 § 10 k.k.

⁶ E. Żabczyńska, *Przestępczość dzieci. Etiologia i rozwój*, Warszawa 1983, s. 5.

⁷ M. Lubelski, *Odpowiedzialność karna młodocianych*, Katowice 1988, s. 120.

w tym zabójstw, wzrasta przy równoczesnym występowaniu kilku kryminogennych dla tego przestępstwa czynników o charakterze społecznym, tj.:

- bezwzględnej frustracji społecznej wynikającej z niemożności zaspokojenia podstawowych potrzeb,
- względnej frustracji, pojawiającej się w sytuacji znacznego zróżnicowania społecznego,
- warunków społecznych (związanych m.in. z powstawaniem tzw. podkultury przemocy)⁸.

Dodatkowo B. Hołyst podaje, że podstawowymi bodźcami, które determinują przestępczość nieletnich, są:

- chęć zdobycia pieniędzy lub innych korzyści materialnych,
- chęć zaimponowania innym osobom,
- namowa kolegów bądź dorosłych osób,
- chęć przebywania i realizowania się w grupach nieformalnych,
- powielanie wzorców i zachowań mających swoje źródło w domu rodzinnym,
- poczucie bezkarności za wcześniejszą działalność przestępczą,
- poszukiwanie akceptacji, gdy nie można znaleźć oparcia i poczucia bezpieczeństwa wśród rodziców i opiekunów⁹.

Tabela 1. obrazuje liczbę popełnionych przez nieletnich czynów karalnych w okresie od 1992 r. do 2013 r. Zaznaczyć należy, iż zmienił się sposób zbierania danych dotyczących nieletnich. Do końca 2012 roku czyny karalne nieletnich wykazywane były w momencie skierowania wniosku o wszczęcie postępowania do Sądu Rodzinnego i Nieletnich. Od początku 2013 roku dane prezentowane są po uzyskaniu informacji o wszczęciu i zakończeniu postępowania przez sędziego rodzinnego.

⁸ K. Badźmirowska-Masłowska, *Sylwetki psychospołeczne młodocianych sprawców zabójstw*, (w:) W. Ambrozik, F. Zieliński (red.), *Młodociani mordercy. Studia nad agresją i zbrodnią*, Poznań 2003, s. 43–44.

⁹ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2001, s. 450.

Tabela 1. Czyny zabronione nieletnich

Rok	Zabójstwo	Uszczerbek na zdrowiu	Udział w bójce lub pobiciu	Zgwałcenie	Kradzież rozbójnicza, rozbój, wymuszenie	Kradzież z włamaniem
2013	4	2 624	2 217	106	9 701	6 201
2012	4	4 109	3 289	181	12 237	7 796
2011	6	5 496	3 580	126	12 438	9 329
2010	7	5 591	3 158	311	11 547	9 813
2009	14	4 636	3 039	137	9 121	8 546
2008	9	3 384	3 242	92	8 161	8 229
2007	11	3 534	2 958	126	7 511	9 185
2006	19	3 429	2 694	148	8 154	9 419
2005	11	3 016	2 147	116	8 081	11 052
2004	11	3 260	2 175	95	9 558	10 989
2003	7	2 835	1 923	237	9 472	11 238
2002	21	2 877	1 697	118	9 537	13 704
2001	20	2 853	1 727	166	10 838	16 814
2000	16	3 256	1 782	191	12 900	23 069
1999	28	2 943	1 571	137	11 104	24 847
1998	29	3 022	1 653	195	10 542	30 197
1997	36	2 924	1 486	245	8 658	29 631
1996	36	2 527	1 340	139	7 508	30 880
1995	26	2 205	1 101	166	7 790	29 810
1994	33	1 992	913	156	6 600	29 400
1993	22	2 018	664	142	5 335	26 247
1992	21	1 306	457	109	3 100	25 019

Źródło: Dane statystyczne Komendy Głównej Policji.

Przeprowadzone badania pozwoliły na ustalenie, iż 42,6% młodocianych sprawców zabójstw przed popełnieniem tego przestępstwa miało prowadzone sprawy w sądzie rodzinnym w związku z popełnionymi wcześniej czynami karalnymi (przed ukończeniem 13 roku życia sprawy takie miało 32,2% osób). Jeżeli chodzi o motywy popełnienia zabójstw, to kształtowały się one następująco:

- przyczyny ekonomiczne, w celu uzyskania lub utrzymania dóbr materialnych (47,1%),
- przyczyny retorsyjno-odwetowe, w celu zapobieżenia zagrożeniom lub naruszeniom godności i honoru (17,6%),
- przyczyny rodzinne, w celu obrony życia własnego lub innych bliskich (16,8%),

– przyczyny seksualne i erotyczne (18,5%)¹⁰.

Dodatkowo na podstawie danych statystycznych ustalono, iż w roku 2014 nieletni stanowili 0,9% wszystkich ujawnionych sprawców zabójstw (w roku 2013 zaś – 0,8%)¹¹.

Warto zasygnalizować zaprezentowane w kontekście popełniania zbrodni zabójstwa przez nieletnich ich psychospołeczne sylwetki. Badania w tym zakresie przeprowadzone zostały na terenie Poznania, a ich wyniki prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Psychospołeczne sylwetki młodocianych sprawców zabójstw

Sylwetka sprawcy	liczba	%
Nieprzystosowani w stopniu znacznym	68	52,3
Nieprzystosowani w stopniu średnim	30	23,1
Przystosowani	32	24,6
Razem	130	100

Źródło: Raport z badań W. Wolska.

Odnosząc się do młodocianych sprawców zabójstw w rodzinie, na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, iż większość ze sprawców (54%) miała negatywne opinie środowiskowe, podobnie jak większość z nich (72%) często spożywała alkohol, przy czym u 14% rozpoznano zespół zależności alkoholowej. Jeżeli chodzi o charakterystykę psychologiczną warunków socjalizacji grupy badanych sprawców zabójstw w rodzinie, ustalono, iż 66% osób badanych wywodziło się z pełnych rodzin, jednakże 65% posiadało negatywne więzi emocjonalne z ojcem, a w 79% występowały wzorce agresywnego zachowania. Najczęściej do zabójstw dochodziło w relacjach: syn – ojciec oraz syn – matka, w dalszej kolejności zaś pomiędzy rodzeństwem oraz w relacji wnuk – dziadkowie¹².

W 2004 r. przeprowadzone zostały badania dotyczące charakterystyki relacji emocjonalnych w rodzinach skazanych kobiet i mężczyzn. W wyniku ww. badań ustalono, iż „relacje emocjonalne w rodzinach zarówno skazanych kobiet, jak i mężczyzn są nieprawidłowe i mogą być jednym z ważnych czynników kryminogennych. W przypadku skazanych mężczyzn są to głównie negatywne i ambiwalentne relacje w rodzinie gene-

¹⁰ Op. cit, s. 56, 45.

¹¹ Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 r., MSW, s. 35 i nast.

¹² A. Wolska, *Młodociani sprawcy zabójstw w rodzinie*, (w:) W. Ambrozik, F. Zieliński (red.), op.cit., s. 79–80.

racyjnej (z rodzicami), zaś w przypadku kobiet, brak pozytywnych relacji w rodzinie prokreacyjnej (ze współmałżonkiem)¹³.

W tabeli 3. zaprezentowane zostały dane statystyczne zgromadzone przez Komendę Główną Policji, dotyczące liczby przestępstw stwierdzonych w latach 1990–2013, w tym przestępstw z udziałem nieletnich. Tendencję wzrostową w zakresie popełnienia czynów karalnych przez nieletnich zaobserwowano w latach 2010–2012.

Tabela 3. Liczba przestępstw stwierdzonych w latach 1990–2013, w tym przestępstw z udziałem nieletnich

Rok	Przestępstwa stwierdzone	Czyny karalne nieletnich	% udziału nieletnich	Podejrzani ogółem	Nieletni	% udziału nieletnich
2013	1 065 401	71 642	6,7	430 374	25 100	5,8
2012	1 119 803	94 186	8,4	500 539	43 847	8,8
2011	1 159 554	101 026	8,7	504 403	49 654	9,8
2010	1 138 523	99 187	8,7	516 152	51 162	9,9
2009	1 129 577	85 020	7,5	521 699	50 872	9,7
2008	1 108 057	74 219	6,7	516 626	52 081	10,0
2007	1 152 993	72 476	6,3	540 604	54 747	10,1
2006	1 287 918	77 515	6,0	587 959	53 783	9,1
2005	1 379 962	71 482	5,1	594 088	50 974	8,6
2004	1 461 217	70 107	4,8	578 059	51 411	8,8
2003	1 466 643	63 239	4,3	557 224	46 798	8,4
2002	1 404 229	63 317	4,5	552 301	48 560	8,7
2001	1 390 089	69 366	5,0	533 943	54 026	10,1
2000	1 266 910	76 442	6,0	405 275	56 345	13,9
1999	1 121 545	70 245	6,2	364 272	52 674	14,4
1998	1 073 042	78 758	7,3	396 055	58 151	14,7
1997	992 373	72 989	7,3	410 844	58 730	14,3
1996	897 751	70 073	7,8	381 911	57 240	15,0
1995	974 941	82 551	8,5	423 896	68 349	16,1
1994	906 157	75 822	8,3	388 855	61 109	15,7
1993	852 507	72 152	8,4	299 499	43 039	14,3
1992	881 076	66 220	7,5	307 575	41 573	13,5
1991	866 095	62 834	7,2	305 031	41 296	13,5
1990	883 346	60 525	6,8	273 375	43 356	15,8

Źródło: Dane statystyczne Komendy Głównej Policji.

¹³ J. Różalska-Kowal, *Relacje emocjonalne w rodzinach skazanych kobiet i mężczyzn*, (w:) J. Stanik (red.), *Problemy profilaktyki oraz interwencji społecznej i prawnej wobec zjawisk paraprzestępczych i przestępczych*, Warszawa 2007, s. 117–131.

Należy nadmienić, iż zgodnie z Informacją uzyskaną w Wydziale Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości prawomocne skazania nieletnich w 2014 r. (przez sądy ds. nieletnich) z uwzględnieniem poszczególnych województw kształtowały się w następujący sposób:

- woj. zachodniopomorskie – 1532 skazania
- woj. pomorskie – 1862 skazań
- woj. warmińsko-mazurskie – 1889 skazań,
- woj. lubuskie – 1061 skazań,
- woj. wielkopolskie – 2699 skazań,
- woj. kujawsko-pomorskie – 1457 skazań,
- woj. mazowieckie – 3711 skazań,
- woj. podlaskie – 1181 skazań,
- woj. dolnośląskie – 2962 skazania,
- woj. łódzkie – 1888 skazań,
- woj. opolskie – 969 skazań,
- woj. śląskie – 4357 skazań,
- woj. świętokrzyskie – 934 skazania,
- woj. lubelskie – 1751 skazań,
- woj. małopolskie – 2273 skazania,
- woj. podkarpackie – 1365 skazań.

Jak wynika z ww. danych, największa liczba skazań nieletnich występuje w województwie śląskim, najmniejsza zaś – w województwie opolskim. Być może zasadne będzie przyjęcie hipotezy, iż związane jest to z sytuacją społeczno-gospodarczą występującą w regionie śląskim, determinowaną gwałtownym wzrostem liczby zamykanych przedsiębiorstw, w tym kopalń, oraz wzrostem bezrobocia.

W tym miejscu warto zasygnalizować stale wzrastającą tendencję nieletnich do zażywania środków odurzających i substancji psychotropowych, co skutkuje popełnianiem przestępstw opisanych w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii.

W tzbeli 4. zaprezentowano dane dotyczące liczby nieletnich podejrzanych na podstawie ww. ustawy w latach 1999–2011.

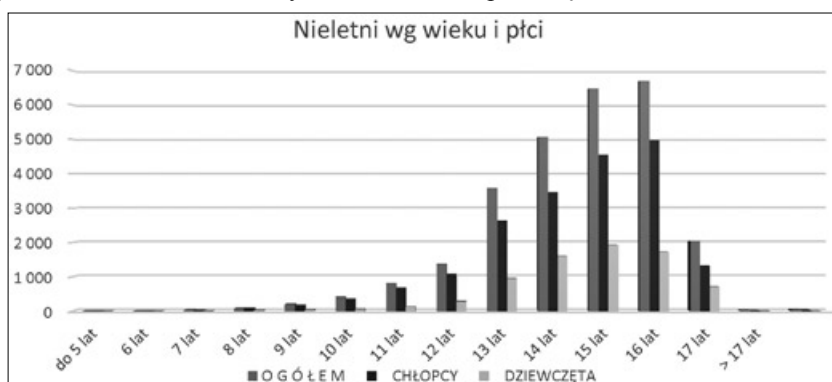
Tabela 4. Przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w latach 1999–2011

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba wszystkich podejrzanych	Liczba podejrzanych nieletnich
2011	22 940	29 145	4 440
2010	20 992	25 965	4 119
2009	20 260	25 204	2 599
2008	19 340	25 971	2 923
2007	19 058	27 935	2 945
2006	20 722	29 624	2 769
2005	19 194	29 170	3 629
2004	16 519	22 959	2 105
2003	12 959	16 914	2 257
2002	10 329	13 451	2 041
2001	9 297	9 952	1 904
2000	5 592	6 629	1 254
1999	4 225	4 777	854

Źródło: Dane statystyczne Komendy Głównej Policji.

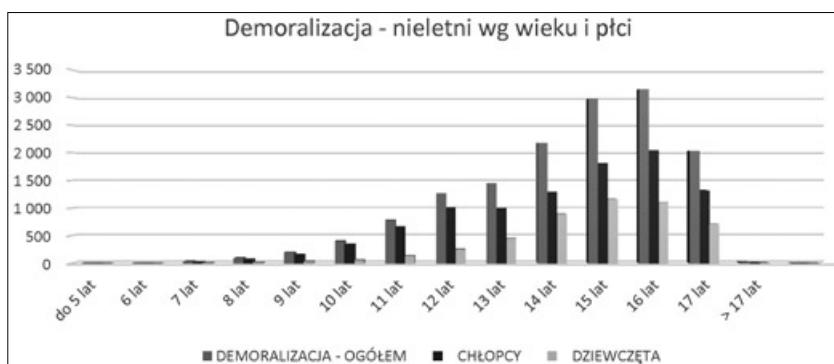
W oparciu o dane statystyczne zgromadzone przez Główny Urząd Statystyczny na wykresach 1, 2, 3, 4, 5, 6. zobrazowano liczbę popełnionych przez nieletnich czynów karalnych w 2015 r. wg płci, wieku, miejsca zamieszkania w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

Wykres 1. Liczba ogółem popełnionych przez nieletnich czynów karalnych w 2015 r. wg płci, wieku, w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

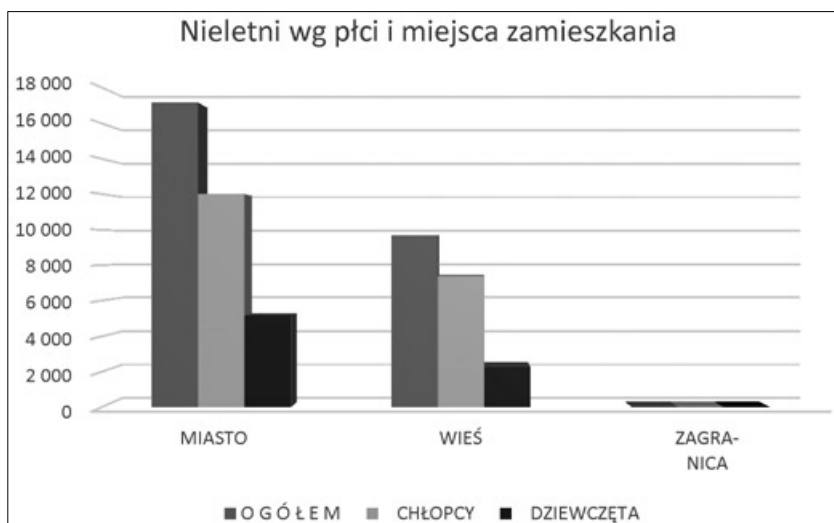
Źródło: Dane statystyczne GUS.

Wykres 2. Liczba ogółem popełnionych przez nieletnich czynów karalnych zaliczonych do kategorii demoralizacja w 2015 r. wg płci, wieku, w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

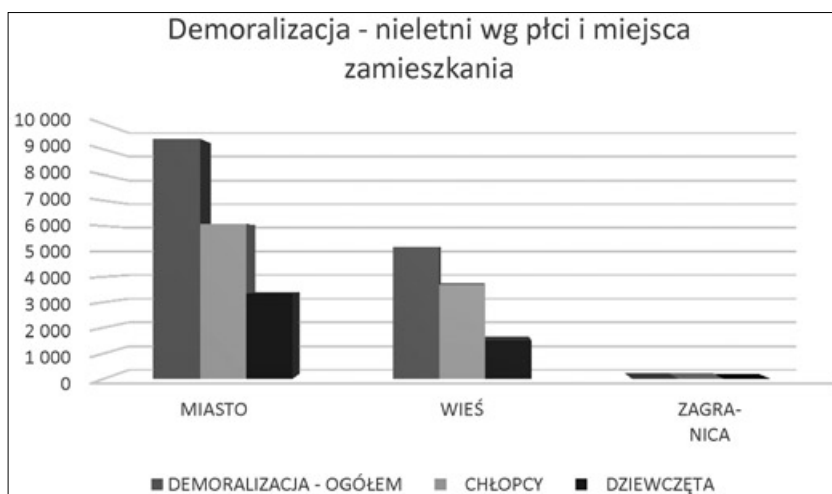
Źródło: Dane statystyczne GUS.

Wykres 3. Liczba ogółem popełnionych przez nieletnich czynów karalnych w 2015 r. wg płci i miejsca zamieszkania, w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

Źródło: Dane statystyczne GUS.

Wykres 4. Liczba ogółem popełnionych przez nieletnich czynów karalnych zaliczonych do kategorii demoralizacja w 2015 r. wg płci i miejsca zamieszkania, w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

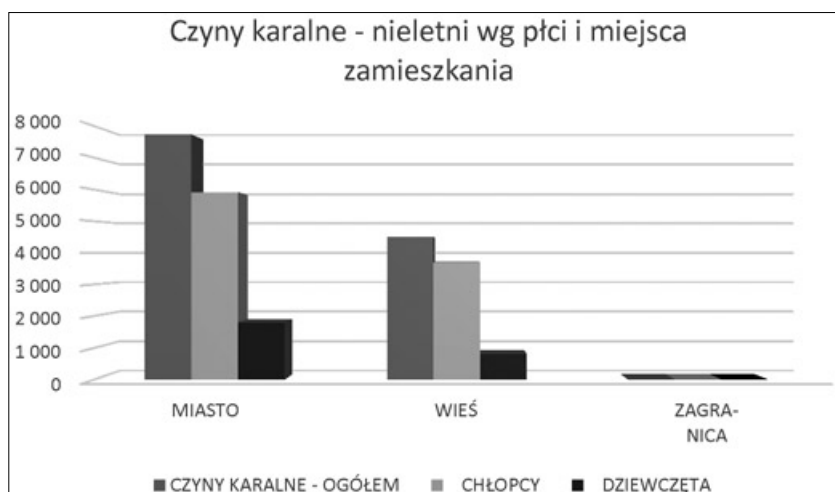
Źródło: Dane statystyczne GUS.

Wykres 5. Liczba ogółem popełnionych przez nieletnich czynów karalnych w 2015 r. wg wieku i płci, w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

Źródło: Dane statystyczne GUS.

Wykres 6. Liczba ogółem popełnionych przez nieletnich czynów karalnych w 2015 r. wg płci i miejsca zamieszkania, w momencie wydania orzeczenia przez sąd ds. nieletnich

Źródło: Dane statystyczne GUS.

Na podstawie danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego ustalono, iż w 2015 r. nieletni popełnili:

- 12 237 czynów karalnych,
- 14 599 czynów zaliczonych do kategorii: demoralizacja.

Wobec 360 osób orzeczony został zakład poprawczy, wobec 1 – ośrodek szkolno-wychowawczy, wobec 645 – młodzieżowy ośrodek wychowawczy, natomiast nie orzeczono placówki opiekuńczo-wychowawczej¹⁴.

W dalszej części opracowania zaprezentowane zostały dwa przykłady związane z popełnieniem przez nieletnich przestępstw zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem, które nacechowane były wysokim stopniem społecznej szkodliwości, a za które to przestępstwa nieletni ponieśli odpowiedzialność karną na podstawie art. 10 § 2 k.k., po uprzednim wyrażeniu zgody przez sąd rodzinny.

¹⁴ Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2016, s. 171.

STUDIUM PRZYPADKU I¹⁵

1. CHARAKTERYSTYKA NIELETNIEGO

Chłopiec w wieku 16 lat, uczeń 2 klasy zasadniczej szkoły zawodowej. Wykształcenie podstawowe, problemy z prawem, drobne kradzieże szkolne, za które orzeczono wobec niego dozór kuratora. Wychowywany w pełnej rodzinie razem z młodszym o 3 lata bratem, uczniem szkoły podstawowej. Młodszy brat w przeszłości nie przejawiał zachowań agresywnych i nigdy nie wszedł w konflikt z prawem. Rodzice 16-latka (oboje pracujący zawodowo) przejawiali zainteresowanie dziećmi, choć twierdzili, iż wychowywanie starszego syna sprawia im trudności z uwagi na jego – jak określali – „ekspansywny” charakter i próbę dominacji nad otoczeniem rówieśniczym. Pomędzy braćmi nigdy nie dochodziło do ostrych konfliktów. Młodszy z braci zawsze stawał w obronie starszego przed rodzicami gdy ten zachowywał się w sposób naganny.

2. PRZEBIEG ZDARZENIA

Okolo 2.00 w nocy starszy z braci ugodził nożem śpiącego obok na kanapie 13-latka, powodując u niego około 30 ran kłutych na całym ciele, w następstwie czego młodszy z braci zmarł. Po zdarzeniu 16-latek poinformował rodziców, iż właśnie dokonał zabójstwa brata. 16-latek zatrzymany został przez funkcjonariuszy policji. W wyniku wniosku prokuratora złożonego w trybie art. 10 § 2 k.k. oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich Sąd uznał, iż okoliczności sprawy, właściwości i warunki osobiste sprawcy przemawiają za tym, aby 16-latek ponosił odpowiedzialność na zasadach określonych w kodeksie karnym. Dodatkowo Sąd uznał, iż poprzednio stosowane środki wychowawcze okazały się bezskuteczne.

Z uwagi m.in. na wyjątkowo drastyczny sposób popełnienia przestępstwa przez nieletniego poddano go badaniu przez biegłych psychiatrów na okoliczność ewentualnego wystąpienia u niego niepoczytalności lub poczytalności ograniczonej. Nieletni w wywiadzie psychiatrycznym podawał, że dopuścił się popełnienia przestępstwa, gdyż kazał mu to uczyć „diabeł”, którego głosy słyszał w swojej głowie.

Pomimo przeprowadzonego badania psychiatryczno-psychologicznego (diagnozowanie przez dwóch niezależnych biegłych psychiatrów

¹⁵ Zaprezentowane studia przypadku związane są z osobistymi doświadczeniami autora dotyczącymi prowadzonych postępowań przygotowawczych.

i psychologa) nie udało się udzielić odpowiedzi na pytanie, czy podejrzany *in tempore criminis* miał zniesioną lub ograniczoną w stopniu znacznym zdolność do rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem. Okolicznością utrudniającą diagnozowanie był całkowity brak współpracy nieletniego z biegłymi. W związku z powyższym konieczne stało się przeprowadzenie obserwacji psychiatrycznej podejrzanego na terenie zamkniętego ośrodka Kliniki Psychiatrii Sądowej. Z uwagi na wyjątkowo skomplikowany charakter sprawy obserwacja psychiatryczna podejrzanego trwała przez ponad 6 miesięcy. Ostatecznie w wyniku przeprowadzonej obserwacji psychiatrycznej ustalono, iż nieletni w chwili popełnienia czynu był w pełni poczytalny. Sąd skazał nieletniego na bezwzględną karę pozbawienia wolności w wymiarze 12 lat.

3. PROGNOZA

W wyniku kilkakrotnych rozmów przeprowadzonych z biegłymi psychiatrami oraz po zapoznaniu się z opiniami sądowo-psychiatrycznymi ustalono, iż nieletni wykazuje cechy osobowości aspołecznej. Umiejętnie socjalizuje się wyłącznie z rówieśnikami o podobnej strukturze aspołecznej, którzy w przeszłości dokonywali czynów karalnych o największym ciężarze gatunkowym. Dodatkowo wykazuje cechy osobowości socjopatycznej i charakteropatycznej. Jednoznacznie uznano, iż istnieje w stosunku do nieletniego prognoza negatywna. Wyłącznie dzięki zintensyfikowanej pracy resocjalizacyjnej istnieje szansa na to, że podejrzany nie trafi ponownie do zakładu karnego. Znaczną rolę odgrywać będzie także pomoc postpenitencjarna, podejmowana w celu wspomagania procesu readaptacji społecznej.

4. WNIOSKI

Niniejszy przypadek wskazuje na konieczność podjęcia wyjątkowo szerokiego wachlarza czynności resocjalizacyjnych wobec nieletniego. Czynności te muszą przybrać formę m.in:

- programów z zakresu kształcenia umiejętności społecznych, takich jak: komunikacja interpersonalna, sposoby radzenia sobie ze stresem, umiejętność autoprezentacji,
- programów z zakresu profilaktyki agresji,
- programów z zakresu profilaktyki przemocy itp.

STUDIUM PRZYPADKU 2

1. CHARAKTERYSTYKA NIELETNIEGO

Chłopiec w wieku 15 lat. Bez wykształcenia. Kilkakrotnie powtarzający klasy w szkole podstawowej. Karany uprzednio przez sąd ds. nieletnich za rozboje oraz kradzieże. Rodzice uzależnieni od alkoholu, niewykazujący zainteresowania nieletnim synem, oboje utrzymujący się z prac dorywczych. Ojciec wielokrotnie zwalniany z pracy ze względu na nadużywanie alkoholu. Nieletni zażywał środki odurzające i substancje psychotropowe w postaci m.in. marihuany, LSD, amfetaminy, kleju, polskiej heroiny.

2. PRZEBIEG ZDARZENIA

Ok. godz 19.00 nieletni przebywał ze swoimi starszymi kolegami (jeden w wieku 18 lat, drugi – 21 lat) na obrzeżach miasta w pobliżu rur ciepłowniczych, gdzie wspólnie zażywali środki odurzające. W pewnym momencie ww. zauważyli, iż w pobliżu rur ciepłowniczych zaczęli gromadzić się bezdomni. Nieletni ze swoimi kolegami bez jakiegokolwiek powodu pobił dwóch bezdomnych, następnie wrzucili ich do studzienki kanalizacyjnej. 15-latek oblał bezdomnych denaturatem, po czym we troje ich podpalił. W wyniku tego zdarzenia bezdomni ponieśli śmierć. Podczas przesłuchania nieletni nie potrafił podać motywów swojego działania, twierdząc, iż był pod wpływem środków odurzających. Podobnie jak w poprzednim przypadku, na wniosek prokuratora złożony w trybie art. 10 § 2 k.k. oraz mając na uwadze ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich, Sąd uznał, iż okoliczności sprawy, właściwości i warunki osobiste sprawcy przemawiają za tym, aby 15-latek ponosił odpowiedzialność na zasadach określonych w kodeksie karnym. Nieletni poddany został badaniom psychiatryczno-psychologicznym (diagnozowanie przez dwóch niezależnych biegłych psychiatrów i psychologa). Opinia psychiatryczna wykazała, iż nieletni *in tempore criminis* nie miał zniesionej ani też ograniczonej w stopniu znacznym zdolności rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem. Jednocześnie rozpoznano u 15-latka zespół uzależnienia od narkotyków i alkoholu oraz nieprawidłową osobowość. Sąd karny wymierzył nieletniemu za popełnienie zarzuconego mu przestępstwa zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem karę pozbawienia wolności na okres 14 lat.

3. PROGNOZA

Podobnie jak w przypadku opisanym wcześniej, u nieletniego rozpoznano zespół nieprzystosowania społecznego oraz nieprawidłową osobowość. Dodatkowo, jak ustalono, 15-latek był uzależniony od narkotyków i alkoholu. Rozpoznano także nieadekwatną reakcję nieletniego na bodźce. U 15-latka występowały typowe objawy dotyczące zaburzeń emocjonalnych oraz zaburzeń związanych z nadużywaniem przez rodziców alkoholu, tj:

- niedojrzałość emocjonalna,
 - obojętność uczuciowa,
 - stany czynnej agresji,
 - stany agresji słownej,
 - wzmożone lęki podczas kontaktu z rodzicami,
 - postępująca utrata zrozumienia i wzajemnej pomocy,
 - huśtawka emocjonalna,
 - socjalizacja z rówieśnikami popełniającymi przestępstwa o wysokim stopniu społecznej szkodliwości,
- Generalna prognoza wobec nieletniego była negatywna.

4. WNIOSKI

Nieletni wymaga szczególnego wielopoziomowego programu resocjalizacyjnego. W szczególności należy zwrócić uwagę na:

- konieczność podjęcia leczenia odwykowego, w którym będą współdziałać terapeuci – kierownicy działów, wychowawcy oraz psychologowie,
- konieczność podjęcia nauki w szkole przywiesziennej,
- wdrożenie programu radzenia sobie ze stresem i agresją.

ZAKOŃCZENIE

Wyjątkowo ważną i istotną kwestią jest problem związany z potrzebą zapobiegania przestępczości młodzieży, w tym w szczególności osób nieletnich. Niepodejmowanie prób prewencji wobec młodego pokolenia może bowiem zakończyć się drastycznym wzrostem przestępczości w naszym kraju. Ze zjawiskiem tym mieliśmy do czynienia w latach transformacji społeczno-gospodarczej – 1989/1990. W tamtym okresie znacznie nasiliło się zjawisko przestępczości, w tym przestępczości wśród młodego pokolenia. Zdaniem wielu autorów zbyt małą wagę przywiązuje się w obecnych czasach do tzw. moralnego wychowania młodego pokolenia, które

może mieć istotne znaczenie dla zapobiegania w przyszłości zjawisku nadmiernej kryminalizacji¹⁶.

Zaistniałe w naszym kraju przemiany społeczno-gospodarcze spowodowały zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje wobec młodego pokolenia. Jedną z negatywnych konsekwencji była tzw. asynchronizacja rozwoju społecznego, której następstwem stało się m.in. rozwarstwienie społeczne (w tym wśród młodzieży).

W latach 2003–2005 przeprowadzone zostały badania na grupie osób skazanych, które odbywały karę pozbawienia wolności. Badania przeprowadzono na osobach w wieku od 18 do 42 lat. Ich celem było ustalenie m.in. tego, czy zachodzi związek pomiędzy wiekiem inicjacji przestępczej a wybranymi cechami środowiska rodzinnego, trudnościami w nauce oraz tzw. symptomami niedostosowania społecznego (wagary, nadużywanie alkoholu, ucieczki z domu).

W wyniku badań ustalono, iż można wyodrębnić tzw. grupę osób zwiększonego ryzyka, która winna zostać objęta tzw. działaniami profilaktycznymi. Do grupy tej należą nieletni, którzy wychowują się w niekorzystnych warunkach środowiskowych, tj.:

- rodzinach rozbitych,
- rodzinach patologicznych,
- rodzinach wielodzietnych,
- rodzinach znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej.

Zdaniem prowadzących badania ww. cechy środowiskowe mogą zaburzyć bowiem prawidłową socjalizację nieletniego i przyczynić się w konsekwencji do inicjacji przestępczej¹⁷.

Ważnym elementem, który z całą pewnością wpłynie na zmniejszenie liczby popełnianych przez nieletnich czynów karalnych, winna stać się wzmocniona profilaktyka, mająca na celu zapobieżenie wykołajeniu młodego człowieka.

Należy zgodzić się z twierdzeniem, że im dziecko znajduje się we wcześniejszym okresie swojego życia, tym jego psychika jest bardziej

¹⁶ H. Kołakowska-Przełomiec, *Zapobieganie przestępczości*, Wrocław 1984, s. 110 i nast.; B.M. Kaldon, *Przestępczość wśród nieletnich a podejmowane działania profilaktyczne*, „Seminare.Poszukiwania naukowe” 2015, t. 36, nr 3, s. 117–128.

¹⁷ D. Pstrąg, *Inicjacja przestępcza skazanych a wybrane cechy środowiska rodzinnego i szkolnego*, (w:) J. Stanik (red.), *Psychospołeczne uwarunkowania i mechanizmy kryminogenezy a zachowania paraprzestępcze i przestępcze*, Warszawa 2007, s. 42–58.

plastyczna, a co za tym idzie – bardziej podatna na wszelkiego rodzaju oddziaływania, w tym o charakterze naprawczym i resocjalizacyjnym. Ponadto w razie wczesnego dostrzeżenia pewnych niepokojących sygnałów płynących ze strony środowiska, w którym młody człowiek się znajduje, można starać się podejmować pewne kroki, w tym mające w głównej mierze charakter prewencyjny¹⁸, tym bardziej że nieletni, który popełnił czyn karalny, a wobec którego nie podjęto działań zmierzających do próby resocjalizacji, socjalizuje się ze swoją grupą rówieśniczą popełniającą przestępstwa, która jest jego naturalnym środowiskiem i która nie odrzuca go, nie napiętnuje i nie stygmatyzuje. Ważna jest więc reakcja środowiska na pierwsze dostrzeżone przejawy demoralizacji nieletniego¹⁹.

Istotnym elementem, na który warto zwrócić uwagę, jest także konieczność podjęcia szeroko rozumianych działań dotyczących współpracy międzyinstytucjonalnej, obejmującej m.in.: rodziców, szkołę, policję, kuratorów, sądy, ośrodki pomocy społecznej i inne instytucje. Poza tym z pola widzenia nie należy tracić kwestii dotyczących konieczności wspierania rodzin zagrożonych – czy to za pomocą modelu partnerskiego, czy opiekuńczego.

Pomimo iż nieletni są obecnie sprawcami ok. 10% wszystkich czynów zabronionych, brak reakcji instytucji państwowych na tego typu zachowania może w przyszłości przynieść wyjątkowo negatywne skutki dla całego społeczeństwa. Dlatego też tak ważne jest podejmowanie wspomnianych działań o charakterze profilaktycznym i resocjalizacyjnym.

BIBLIOGRAFIA

1. Badźmirowska-Masłowska K. *Sylwetki psychospołeczne młodocianych sprawców zabójstw*, (w:) Ambrozik W., Zieliński F. (red.), *Młodociani mordercy. Studia nad agresją i zbrodnią*, Poznań 2003.
2. Brotherton G., Davies H., McGillivray G., *Praca z dziećmi, młodzieżą i rodzinami*, Warszawa 2014.

¹⁸ E. Żabczyńska, op. cit., s. 7.

¹⁹ W zakresie reagowania na przejawy demoralizacji ujawniają się dwa sporne punkty widzenia praktyków. Pierwszy z nich dotyczy obligatoryjnej konieczności reagowania ze strony sądu rodzinnego, drugi zaś potrzeby takiej nie widzi, koncentrując się wyłącznie na próbach resocjalizacji ze strony najbliższego otoczenia nieletniego, zob.: B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, *Kontrowersje wokół reagowania na przejawy demoralizacji nieletnich. Opinie praktyków*, „Prawo w Działaniu” 2015, t. 23, s. 313–343.

3. Czarnecka-Działuk B., Drapała K., *Kontrowersje wokół reagowania na przejawy demoralizacji nieletnich. Opinie praktyków*, „Prawo w Działaniu”, Warszawa 2015.
4. Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2001.
5. Kałdon B.M., *Przestępczość wśród nieletnich a podejmowane działania profilaktyczne*, Warszawa 2015.
6. Kołakowska-Przełomiec H., *Zapobieganie przestępczości*, Wrocław 1984.
7. Kwiasowski Z., *Wybrane problemy bezpieczeństwa młodzieży*,
8. Lubelski M., *Odpowiedzialność karna młodocianych*, Katowice 1988.
9. *Mały rocznik statystyczny*, Warszawa 2001.
10. MSW, *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 r.*
11. Pstrąg D., *Inicjacja przestępcza skazanych a wybrane cechy środowiska rodzinnego i szkolnego*, (w:) Stanik J. (red.), *Psychospołeczne uwarunkowania i mechanizmy kryminogenezy a zachowania paraprzestępcze i przestępcze*, Warszawa 2007.
12. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, 2016.
13. Różalska-Kowal J., *Relacje emocjonalne w rodzinach skazanych kobiet i mężczyzn (analiza porównawcza)*, (w:) Stanik J. (red.) *Problemy profilaktyki oraz interwencji społecznej i prawnej wobec zjawisk paraprzestępczych i przestępczych*, Warszawa 2007.
14. Wolska A., *Młodociani sprawcy zabójstw w rodzinie*, (w:) Ambrozik W., Zieliński F. (red.), *Młodociani mordercy. Studia nad agresją i zbrodnią*, Poznań 2003.
15. Zabczyńska E., *Przestępczość dzieci, Etiologia i rozwój*, Warszawa 1983.

ŹRÓDŁA PRAWA

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. nr 35 poz. 228 z późn. zm.
2. Ustawa z dnia 06 czerwca 1997 r. kodeks karny, Dz.U. nr 88 poz. 553 z późn. zm.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

1. Słownik PWN, sjp.pwn.pl (data dostępu – 22.02.2017).

STRESZCZENIE

Grzegorz OCIECZEK

PRZESTĘPCZOŚĆ MŁODZIEŻY W PERSPEKTYWIE PENITENCJARNEJ

Słowa kluczowe: nieletni, przestępczość nieletnich, resocjalizacja, demoralizacja, prewencja

Niniejszy artykuł ma na celu zasygnalizowanie kwestii związanych z przestępczością młodzieży, wśród której znaczną część stanowią nieletni. Konsekwencją popełnienia przez nieletniego czynu karalnego jest konieczność „wyrwania” młodego człowieka ze swojego naturalnego środowiska rodzinnego i umieszczenie go – w zależności od konkretnej sytuacji – bądź w zakładzie karnym, bądź w odpowiedniej placówce. W artykule zaprezentowano także statystyki związane z liczbą popełnianych przez nieletnich przestępstw w ostatnich trzech dekadach. Dodatkowo przedstawiono dwa studia przypadków dotyczące popełnienia przez nieletnich zbrodni zabójstwa.

SUMMARY

Grzegorz OCIECZEK

DILINQUENCY OF YOUNG PEOPLE IN PENITENTIARY PERSPECTIVE

Keywords: juvenile, juvenile crime, rehabilitation, depravity, prevention

This article aims at pointing to issues related to youth crime, among which, substantial part are juveniles. The consequence of committing a criminal offence by a juvenile is the need to „pull out” a young man from his natural family environment and placing him – depending on the specific situation – in penitentiary or in another appropriate institution. The article presents also the statistics associated with the quantity of crimes committed in the last three decades. Additionally, the paper presents case studies of committing by juveniles the crime of murder.

NOTA O AUTORZE

Grzegorz Ociecek – absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, doktor nauk prawnych Uniwersytetu Śląskiego. W 1994 r. podjął pracę w prokuraturze, gdzie zatrudniony był m.in. w Wydziałach ds. Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Okręgowej w Katowicach oraz Prokuratury Apelacyjnej w Katowicach. W latach 2004–2005 pełnił funkcję początkowo zastępcy szefa Prokuratury Rejonowej Katowice Centrum-Zachód, a następnie Szefa ww. Prokuratury. Od 2006 do 2007 r. zatrudniony był w Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego jako Dyrektor Departamentu Postępowań Karnych, a następnie Zastępca Szefa. Od 2007 r. pełnił funkcję prokuratora Naczelnej Prokuratury Wojskowej w Warszawie w pionie ds. zwalczania przestępczości zorganizowanej, a następnie w Prokuraturze Krajowej. Obecnie Zastępca szefa CBA, adiunkt WPiA UKSW w Warszawie.